

Miscellanea

MAŁGORZATA KOŁODZIEJCZAK
Uniwersytet Przyrodniczy
Poznań

STRUKTURA WYDATKÓW I POZIOM KONSUMPCJI WYBRANYCH PRODUKTÓW SPOŻYWCZYCH W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH W POLSCE I W NIEMCZECH

Wstęp

Wraz z rozwijającym się podziałem pracy i specjalizacją wiele funkcji, które pierwotnie spełniały gospodarstwa domowe, zostaje przekazanych podmiotom gospodarczym, które nie tylko konsumują, ale również produkują i inwestują [30]. Zasadnicza różnica pomiędzy przedsiębiorstwem a gospodarstwem domowym tkwi jednak w podstawowym celu działania, którym dla przedsiębiorstwa jest maksymalizacja zysku z prowadzonej działalności produkcyjnej bądź usługowej, natomiast dla gospodarstwa domowego – zaspokojenie potrzeb konsumpcyjnych. Gospodarstwo domowe w swoich działaniach dąży zatem do osiągnięcia określonego standardu życia, a poziom jego dobrobytu uwarunkowany jest przede wszystkim dochodem rozporządzalnym, przypadającym na jednego członka rodziny. Z wielkości dochodu wynika natomiast zróżnicowanie poziomu spożycia, zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym. Zachodzące procesy gospodarcze i polityczne, zgodnie z realizowanymi celami Unii Europejskiej, mają doprowadzić do zmniejszania się różnic dotyczących poziomu życia (w tym konsumpcji) pomiędzy państwami dobrze rozwiniętymi (jak np. Niemcy) i słabszymi ekonomicznie (jak np. Polska).

Jak twierdzi Bywalec [6], konsumpcja nie jest jednak wyłącznie efektem wzrostu gospodarczego, ale również – na zasadzie sprzężenia zwrotnego – najważniejszym stymulatorem tego wzrostu¹. Można zatem przyjąć, że analiza zmian kon-

¹ Według Keynesa [12], „konsumpcja jest jedynym i ostatecznym celem działalności gospodarczej”. Zgodnie z jego poglądami, sposobem zwiększenia produktu krajowego oraz ogólnego dobrobytu jest zwiększanie poziomu konsumpcji, co w założeniu ma spowodować zwiększenie produkcji. Koncepcja ta została wykorzystana do walki z kryzysem w latach 30. XX wieku, a także do łagodzenia skutków negatywnych wstrząsów gospodarczych i politycznych, aż do lat 70. Takie podejście było jednak wielokrotnie krytykowane przez przedstawicieli szkoły neoliberalnej [10, 29] i obecnie jest uważane za jedną

sumpcji umożliwia (w pewnym stopniu) podjęcie próby przewidywania zmian gospodarczych w przyszłości. Zbadanie wielkości i struktury konsumpcji pozwala również na wnioskowanie o ekonomicznych aspektach jakości życia. W ogólnej strukturze konsumpcji szczególne miejsce zajmuje konsumpcja żywności, ze względu na jej niezbędność oraz powiązanie ze zmianami konsumpcji innych, mniej niezbędnych dóbr. Oceniając zmiany wielkości i struktury wydatków oraz spożycia artykułów żywnościowych, można pośrednio ocenić odczuwalne dla społeczeństw efekty procesu konwergencji modelu konsumpcji.

Celem artykułu jest wskazanie różnic i zmian zachodzących w czasie pomiędzy wydatkami ponoszonymi przez polskich i niemieckich konsumentów na zakup produktów rolno-spożywczych oraz zbadanie poziomu spożycia tych produktów. Analizą objęto dla Polski lata 2000-2010 i dla Niemiec lata 1998-2010. W badaniach wykorzystano dane statystyczne pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego w Polsce, Urzędu Statystycznego Niemiec, Urzędu Statystycznego Wspólnot Europejskich – Eurostat oraz z bazy danych FAOSTAT.

Gospodarstwa domowe w Polsce i w Niemczech

W ostatnich latach zarówno w Polsce, jak i w Niemczech można zauważyć zwiększanie się liczby gospodarstw domowych. W ostatnich dwudziestu latach w Polsce w największym stopniu przybyło gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby samotne (o 60%) oraz składających się z dwóch osób (o 45%) [31]. Zwiększeniu uległa również liczba trzyosobowych gospodarstw domowych (o 19%) [1, 3]. W Niemczech, z kolei, liczba gospodarstw jednoosobowych uległa zwiększeniu o 19%, a dwuosobowych o 13%, podczas gdy liczba gospodarstw domowych 3-, 4- oraz 5-cio osobowych zmniejszyła się od 28 do 34% [28]. W konsekwencji zmniejszeniu uległa również średnia liczba członków gospodarstwa domowego – w Polsce w 2010 roku wynosiła ona 2,89 osób, a w Niemczech 2,03 osoby (tab. 1). Na sytuację tę wpływ miała zmiana modelu organizacji życia, jak również – zwłaszcza w warunkach polskich – powstawanie wielu nowych gospodarstw domowych jedno- i dwuosobowych, zakładanych przez młode samotne osoby oraz osoby podejmujące decyzję o wspólnym życiu. Proces ten spowodował zmiany struktury gospodarstw domowych. W analizowanym okresie w Polsce i w Niemczech wzrósł udział gospodarstw 1- i 2-osobowych, zmniejszył się natomiast udział gospodarstw liczących 3-, 4- oraz 5- i więcej osób. W 2010 roku w Polsce największy udział (50%) w strukturze gospodarstw domowych miały 2- i 3-osobowe gospodarstwa domowe, natomiast odsetek jednoosobowych gospodarstw domowych wynosił 18%. W Niemczech gospodarstwa jedno- i dwuosobowe stanowiły prawie 75% ogółu, a gospodarstwa 5- i więcej osobowe 3,4%. W Polsce również najmniejszy udział w ogólnej liczbie gospodarstw domowych miały podmioty o największej liczbie osób, jednak w porównaniu do Niemiec był on nadal bardzo wysoki (13,5%).

z głównych przyczyn późniejszych kryzysów. Jednak niezaprzeczalną zasługą Keynesa było zwrócenie uwagi na znaczenie konsumpcji w naukach ekonomicznych.

Tabela 1

Struktura gospodarstw domowych według ich liczebności w Polsce i w Niemczech w latach 2000-2010

Liczba osób w gospodarstwie domowym	Polska		Niemcy	
	2000	2010	2000	2010
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
1-osobowe	14,1	17,9	36,1	40,2
2-osobowe	25,3	29,6	33,4	34,2
3-osobowe	21,2	21,0	14,7	12,6
4-osobowe	21,5	18,0	11,5	9,5
5-osobowe i więcej ^a	17,9	13,5	4,4	3,4
Przeciętna liczba osób	3,16	2,89	2,16	2,03

^aDla Polski średnia ważona liczbą gospodarstw 5- i 6-cio osobowych.

Źródło: [2, 3, 27], obliczenia własne.

Jednym z czynników determinujących konsumpcję oraz wydatki z nią związane jest dochód. W badanych latach można było zauważyć zmniejszenie się dystansu pomiędzy wysokością miesięcznego dochodu rozporządzalnego gospodarstwa domowego w Polsce i w Niemczech. W 2000 roku miesięczny dochód rozporządzalny przypadający na jedną osobę w gospodarstwie domowym w Polsce był ponad sześciokrotnie niższy niż w Niemczech (wyjątek stanowiły gospodarstwa domowe 5- i więcej osobowe, w których był nawet ośmiokrotnie niższy)², natomiast w 2010 roku średnio czterokrotnie niższy. W przypadku gospodarstw pięcioosobowych było to 5,5 razy mniej niż w Niemczech (tab. 2). Dochód rozporządzalny na osobę, wyrażony parytetem siły nabywczej (PSN), w Polsce w roku 2000 był niższy około 2,5 razy, a w 2010 niewiele ponad 2 razy niż w Niemczech, jedynie w gospodarstwach największych różnice te były trzykrotne. Zaznaczyć należy, że w Niemczech nadal widoczne jest istotne zróżnicowanie pomiędzy dochodami rozporządzalnymi w dyspozycji gospodarstw domowych z Niemiec Zachodnich a gospodarstwami domowymi z byłych wschodnich krajów związkowych; podobnie kształtuje się sytuacja w przypadku wydatków tych gospodarstw domowych [7, 20].

² Z badań przeprowadzonych przez E. Michotę-Katulską i M. Kopytek [17] wynika, że w 1997 roku przeciętny dochód rozporządzalny na jedną osobę w czteroosobowym gospodarstwie domowym w Polsce był sześciokrotnie niższy niż w Niemczech.

Tabela 2

Liczba konsumentów i średni miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych według ich liczebności w Polsce i w Niemczech w latach 1998-2010

Wyszczególnienie	Polska		Niemcy	
	2000	2010	1998	2009
Liczba konsumentów (tys.)	38654	38167	82057	82002
Miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych według średniego kursu ^a (euro)				
1-osobowe	242	449	1534	1780
2-osobowe	210	404	1396	1574
3-osobowe	174	330	1105	1284
4-osobowe	144	267	928	1121
5-osobowe i więcej ^b	105	198	863	1089
Miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych według Parytetu Siły Nabywczej (euro)				
1-osobowe	568	722	1341	1587
2-osobowe	493	649	1221	1404
3-osobowe	409	530	967	1145
4-osobowe	337	429	812	1000
5-osobowe i więcej ^b	246	318	754	971

^aDla 2000 roku 1 euro = 4,0101 PLN, a dla 2010 roku 1 euro = 3,9959 PLN.

^bDla Polski średnia ważona liczbą gospodarstw 5- i 6-cio osobowych.

Źródło: [2, 3, 8, 21, 22, 23, 25, 27], obliczenia własne.

Każde gospodarstwo domowe dysponuje pewnym zasobem środków finansowych, które może przeznaczyć na swoje codzienne potrzeby oraz inwestycje. To, ile środków jest w stanie zainwestować, zależy między innymi od wydatków ponoszonych na jego bieżące funkcjonowanie³. Wysokość i strukturę wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w gospodarstwach domowych warunkuje w dużym stopniu ich wielkość i dochody. Jak podaje Bywalec [5], udział wydatków na żywność w globalnych wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych świadczy o znaczeniu żywienia w modelu konsumpcji i jest swoistym miernikiem poziomu życia. Na podstawie analizy wartości tego wskaźnika można określić poziom dobrobytu materialnego, czyli zamożność gospodarstw domowych i społeczeństwa. Im niższy jest udział wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych, tym – zgodnie z prawem E. Engla – wyższy jest poziom dobrobytu badanej populacji. Potwierdzają to dane dotyczące nie-

³ Wynika to między innymi z krótko- i długookresowego ograniczenia budżetowego gospodarstw domowych. Zob. [4].

mieckich gospodarstw domowych, gdzie średni udział wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem wynosił zaledwie 12%. W Polsce wielkości te były ponad dwukrotnie wyższe, jednak zwraca uwagę zmniejszający się w badanym okresie we wszystkich grupach gospodarstw udział wydatków na artykuły żywnościowe i napoje bezalkoholowe, co należy traktować jako skutek oddziaływania zmiany wzorca konsumpcji następującej przy wzroście dochodu (tab. 2 i 3) [18]. Zarówno w Polsce, jak i w Niemczech w badanym okresie w strukturze wydatków ponoszonych przez gospodarstwa domowe tworzone przez 4 oraz 5 i więcej osób najwięcej procentowo, na tle pozostałych jednostek, miały wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, a najmniej – na towary nieżywnościowe i usługi oraz napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe. Najmniejszy udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe, a jednocześnie na towary nieżywnościowe i usługi obserwowano w Polsce w gospodarstwach domowych jedno- i trzyosobowych, a w Niemczech w jedno- i dwuosobowych. W 2009 roku w stosunku do roku 1998 w Niemczech zmalał udział wydatków na towary nieżywnościowe i usługi w strukturze wydatków we wszystkich badanych grupach gospodarstw domowych, jednak gospodarstwa domowe w Niemczech charakteryzował nadal wysoki standard życia, a udział tych wydatków w strukturze wszystkich wydatków w 2009 roku wynosił średnio 86%. W Polsce, pomimo znacznego zwiększenia udziału wydatków na towary nieżywnościowe i usługi, w strukturze wydatków ogółem stanowiły one zaledwie 71%.

W polskich i niemieckich gospodarstwach domowych w badanym okresie w podobny sposób kształtowała się struktura wydatków na towary nieżywnościowe i usługi. Najwięcej środków przeznaczanych było na użytkowanie mieszkania i nośniki energii, w dalszej kolejności na transport oraz rekreację i kulturę, natomiast najmniej na edukację. Z wyjątkiem wydatków na rekreację i kulturę w Niemczech oraz transport i edukację w Polsce, w analizowanym okresie nastąpiło zwiększenie ich udziału w strukturze wydatków ogółem. W Polsce znacznie więcej w strukturze wydatków w gospodarstwach domowych przeznaczano na łączność (średnio 4,7%, w porównaniu do 2,6% w Niemczech), co determinowane jest prawdopodobnie relatywnie wyższymi (w odniesieniu do dochodów) cenami usług pocztowych, telekomunikacyjnych i internetowych oraz związanymi z nimi zakupami odpowiedniego sprzętu. Pomimo że w badanym okresie zarówno w Polsce, jak i w Niemczech nastąpiło zwiększenie udziału wydatków na hotele i restauracje w wydatkach ogółem, jednak w Niemczech pochłaniały one większą niż w Polsce część budżetu przeciętnego gospodarstwa domowego (5,2%, a w Polsce 2,5%). Wynikało to prawdopodobnie z wyższego poziomu dochodów w Niemczech i tym samym większej skłonności niemieckich konsumentów do spożywania posiłków poza domem. Należy jednak zwrócić uwagę na znaczny w warunkach polskich udział wydatków na restauracje i hotele w gospodarstwach jednoosobowych (3,7%), bardziej skłonnych do korzystania z tego typu usług ze względu na wyższy status materialny, mobilność czy oszczędność czasu, związaną z nieprzygotowywaniem posiłków w domu.

Tabela 3

Struktura średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według liczby osób w gospodarstwie domowym w Polsce i w Niemczech w latach 1998-2010

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe					Gospodarstwa domowe					w tym z osobami				
	ogółem					ogółem					w tym z osobami				
	1	2	3	4	5 i więcej ^a	1	2	3	4	5 i więcej ^a	1	2	3	4	5 i więcej ^a
Polska	2000					2010									
Wydatki konsumpcyjne, w tym:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
żywność i napoje bezalkoholowe	32,3	28,8	31,0	30,3	31,6	37,4	26,5	24,6	25,8	24,9	26,2	30,9	2,8	2,8	2,8
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	3,1	2,5	3,3	3,4	3,1	3,0	2,9	3,0	3,1	2,9	2,7	2,8	66,3	66,3	66,3
towary niezżywnościowe i usługi, w tym:	64,6	68,6	65,7	66,3	65,4	59,5	70,6	72,5	71,0	72,1	71,1	6,4	5,9	5,3	5,3
odzież i obuwie	5,8	4,4	4,8	6,0	6,4	6,3	5,6	4,5	4,8	6,1	6,4	20,1	20,1	20,1	20,1
użytkowanie mieszkania i nośniki	18,7	26,1	21,2	18,6	16,8	15,6	21,5	26,9	23,0	20,1	19,3	5,4	5,4	5,4	5,4
wyposażenie mieszkania	6,2	5,7	6,4	6,5	6,3	5,9	5,5	4,9	5,8	5,9	5,4	3,8	3,8	3,8	3,8
opieka zdrowotna	4,7	7,7	6,7	4,0	3,4	3,5	5,1	7,1	6,5	4,6	4,1	10,3	10,3	10,3	10,3
transport	10,4	5,7	9,8	11,6	11,3	10,7	10,2	6,6	10,1	11,6	11,0	4,8	4,8	4,8	4,8
łącność	3,7	4,3	3,8	3,9	3,7	3,0	4,7	4,6	4,5	4,6	4,8	7,6	7,6	7,6	7,6
rekreacja i kultura	7,0	6,4	6,0	7,0	8,2	6,8	8,6	7,9	8,1	9,0	9,8	1,5	1,5	1,5	1,5
edukacja	1,5	0,3	0,5	1,7	2,4	1,8	1,4	0,6	0,6	1,6	2,3	2,5	2,5	2,5	2,5
restauracje i hotele	1,5	2,5	1,3	1,5	1,5	1,1	2,5	3,7	2,1	2,5	2,5	6,1	6,1	6,1	6,1
pozostałe towary i usługi	5,2	5,6	5,0	5,5	5,2	4,9	5,6	5,6	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5
Niemcy	1998					2009									
Wydatki konsumpcyjne, w tym:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
żywność i napoje bezalkoholowe	11,0	9,3	10,6	11,7	12,5	13,2	12,2	10,4	12,0	13,4	13,9	14,5	1,2	1,2	1,2
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	1,9	2,0	2,0	2,0	1,8	1,6	1,8	1,8	2,0	1,9	1,4	84,4	84,4	84,4	84,4
towary niezżywnościowe i usługi, w tym:	87,0	88,8	87,3	86,3	85,7	85,3	86,0	87,7	86,0	84,7	84,7	5,8	5,8	5,8	5,8
odzież i obuwie	5,8	5,2	5,6	6,2	6,4	6,4	4,5	4,2	4,1	4,9	5,7	30,3	30,3	30,3	30,3
użytkowanie mieszkania i nośniki	32,3	36,5	31,3	30,7	30,5	32,3	33,5	38,6	32,4	31,8	30,6	5,4	5,4	5,4	5,4
wyposażenie mieszkania	7,1	6,2	7,6	7,4	7,2	6,6	5,4	4,5	5,7	5,7	5,6	2,9	2,9	2,9	2,9
opieka zdrowotna	3,7	4,0	4,3	3,1	2,9	3,1	4,2	4,6	5,1	3,1	2,8	16,5	16,5	16,5	16,5
transport	13,7	10,7	14,0	15,2	15,0	13,8	15,1	13,1	15,2	16,2	17,0	2,4	2,4	2,4	2,4
łącność	2,5	3,3	2,3	2,4	2,2	2,1	2,6	3,1	2,4	2,9	2,4	10,9	10,9	10,9	10,9
rekreacja i kultura	12,1	12,7	12,3	11,5	11,8	11,4	10,7	10,4	11,1	10,3	10,4	2,0	2,0	2,0	2,0
edukacja	0,5	0,4	0,3	0,7	0,8	1,1	0,8	0,4	0,4	1,3	1,6	4,8	4,8	4,8	4,8
restauracje i hotele	4,9	5,1	5,3	4,7	4,6	4,1	5,2	5,0	5,7	4,8	4,8	3,4	3,4	3,4	3,4
pozostałe towary i usługi	4,4	4,8	4,2	4,3	4,3	4,3	3,8	3,8	4,0	3,8	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6

^aDla Polski średnia ważona liczbą gospodarstw 5- i 6-cio osobowych.

Źródło: [2, 3, 8, 25, 26, 27] oraz obliczenia własne.

Odmiennej poziom dochodów oraz wydatków w Polsce i w Niemczech wiąże się w istotny sposób z wolumenem spożywanych artykułów żywnościowych. W badanym dziesięcioleciu nastąpiły zauważalne zmiany w poziomie spożycia wybranych artykułów rolno-żywnościowych. Zwłaszcza w Polsce zmalało spożycie wielu produktów, zwłaszcza roślinnych. Wyjątek stanowiły owoce, których spożycie wzrosło o 19%, przy czym w przypadku owoców cytrusowych aż o 27%. W badanym okresie spożycie owoców i owoców cytrusowych w Niemczech uległo zmniejszeniu (odpowiednio o 28 i 17%), jednak nadal poziom konsumpcji owoców był wyższy niż w Polsce. Konsumpcja ziemniaków w Polsce zmalała o 13%, mimo to Polacy spożywali więcej tego produktu (116,9 kg/osobę/rok, głównie w formie nieprzetworzonej) niż Niemcy (72 kg/osobę/rok, głównie w formie przetworów ziemniaczanych, np. frytek) (tab. 4). Zmalało także spożycie przetworów zbożowych oraz roślin strączkowych. W gospodarstwach niemieckich wyższy niż w polskich był poziom spożycia tłuszczów, zarówno roślinnych, jak i zwierzęcych. W obydwu państwach zwiększeniu uległo spożycie mięsa. Pomimo zmieniających się wzorców konsumpcji, konsumenci obydwu krajów spożywają znacznie większe ilości mięsa czerwonego niż białego, choć w analizowanym okresie zauważyć można zwiększenie udziału konsumpcji mięsa białego (w Polsce o 48%, a w Niemczech o 34%) w strukturze spożycia mięsa. W Polsce spożycie drobiu było wyższe o 4 kg niż w Niemczech, natomiast w Niemczech o 2,6 razy wyższa niż w Polsce była konsumpcja wołowiny i cielęciny. Należy przy tym zauważyć, że spożycie tych rodzajów mięsa w ciągu dziesięciu badanych lat zmniejszyło się w Polsce o 40%. Jak podają Kosicka-Gębska, Przeździecka i Gębski [13], mięso drobiowe ze względu na wartości odżywcze, łatwość przygotowania, a także cenę, stało się istotnym składnikiem diety, natomiast na tak niską konsumpcję wołowiny i cielęciny w Polsce wpływ miały bardzo wysokie ceny tych produktów oraz niska jakość mięsa wołowego, pochodzącego głównie z bydła ras mięsno-mlecznych lub mlecznych. W obydwu krajach najwięcej konsumowano mięsa wieprzowego [11, 24].

W badanym okresie w Polsce zmalało spożycie cukru, choć nadal było ono wyższe (o 6,4 kg) niż w Niemczech. Jak podają Michota-Katulska i Kopytek [17], podobna sytuacja miała miejsce w latach dziewięćdziesiątych, a wyższe spożycie cukru w Polsce wynika prawdopodobnie z przygotowywania przetworów owocowych i wypieku ciast w zakresie własnego gospodarstwa domowego. Można przypuszczać, że obecnie, w wyniku zmiany modelu konsumpcji, coraz więcej cukru konsumowane jest w przetworzonych artykułach spożywczych. Potwierdzeniem tej tezy jest fakt, że zmniejszeniu spożycia cukru w gospodarstwach domowych towarzyszy nieustannie wzrastające zapotrzebowanie na ten produkt w przemyśle spożywczym [16]. Podobnie jak w Niemczech, częściej kupowane były przemysłowo produkowane przetwory owocowe, napoje słodzone czy wyroby przemysłu cukierniczego. Można zatem wnioskować o zmianie modelu konsumpcji, w którym głównym wyznacznikiem zmian zachodzących w strukturze popytu na rynku żywnościowym jest poziom dochodów konsumenta.

Tabela 4

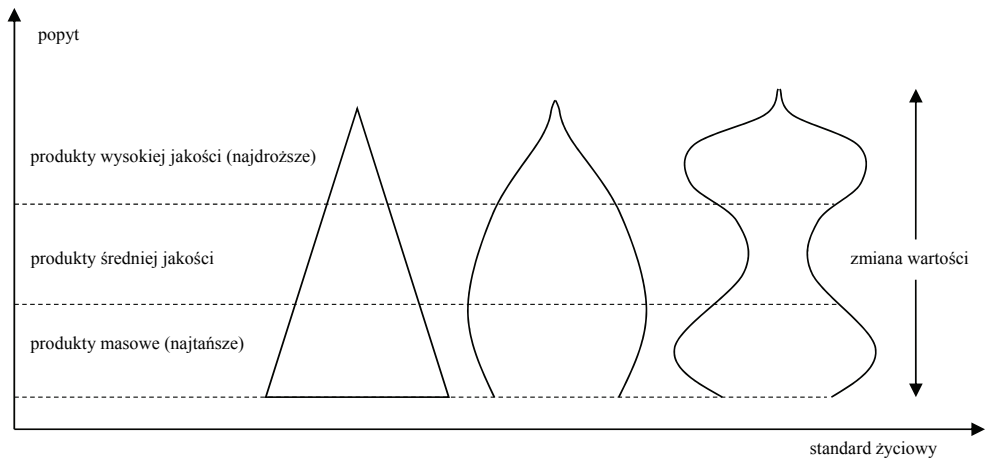
**Spożycie wybranych produktów rolnych w gospodarstwach domowych
w Polsce i w Niemczech w latach 2000-2009 (kg/osobę/rok)**

Produkty	Polska		Niemcy	
	2000	2009	2000	2009
Zboża	155,2	150,3	101,3	109,6
w tym: pszenica	108,4	108,1	74,1	77,5
żyto	36,6	32,4	10,7	8,6
Ryż	1,9	0,7	4,5	4,8
Ziemniaki	133,5	116,9	76,4	72,0
Rośliny strączkowe	2,2	1,7	1,4	0,7
Warzywa	127,9	126,1	90,5	92,9
Owoce	47,2	56,4	115,6	83,3
Owoce cytrusowe	14,6	18,6	28,5	23,7
Oleje	12,2	12,1	18,3	18,5
Tłuszcze zwierzęce	15,5	15,1	21,3	19,8
w tym: masło	4,4	4,2	6,7	5,8
Mleko	192,7	189,1	228,9	264,0
Mięso ogółem	70,8	76,9	84,0	88,1
w tym: wołowina i cielęcina	8,1	4,9	13,1	12,8
wieprzowina	47,9	50,4	53,7	54,6
drób	14,5	21,4	12,9	17,3
Jaja	10,5	11,3	12,5	12,2
Ryby i owoce morza	9,6	10,8	13,7	15,3
Cukier	44,7	42,6	35,6	38,3
Kawa	2,5	2,5	6,5	5,9
Kakao	1,4	1,3	2,6	2,0
Herbata	0,7	1,0	0,2	0,7
Piwo	66,6	80,9	124,1	99,9

Źródło: [9].

Jak podaje Poczta [19] za Hamm, kształtowanie się proporcji na rynku artykułów spożywczych pomiędzy produktami wysokiej jakości, średniej jakości i tanimi produktami masowymi w zależności od poziomu dochodów dobrze opisuje teoria trójkąta, cebuli i klepsydry (rys. 1). Według tej teorii w społeczeństwach, które charakteryzują się niskimi dochodami najczęściej kupowane są produkty masowe, czyli najtańsze i wraz ze wzrostem ceny (i jakości) – popyt ulega zmniejszeniu (trójkąt). Wraz ze wzrostem dochodów w społeczeństwie popyt przenosi się na produkty o średniej jakości i przeciętnych cenach, przy czym nadal pozostaje względnie duży popyt na produkty

najtańsze i nieznacznie wzrasta na produkty najdroższe o najwyższej jakości (cebula). Przy wysokich dochodach popyt na artykuły żywnościowe w największym stopniu wzrasta na produkty najdroższe, następnie utrzymuje się na tym samym poziomie bądź nieznacznie wzrasta na artykuły najtańsze, natomiast zdecydowanie maleje na produkty średniej jakości (klepsydra). Oznacza to, że konsumenci charakteryzujący się wysokimi dochodami mogą preferować zakup dóbr najtańszych, jeżeli spełniają one określone funkcje (np. zakup żywności w barze typu fast food w przerwie w pracy, zamiast wystawnego lunchu w drogiej restauracji), a równocześnie mogą dokonywać zakupów dóbr droższych, o wysokiej jakości (np. kolacja w drogiej restauracji w czasie wolnym).

Rys. 1. Zmiany popytu na rynku żywnościowym w zależności od poziomu dochodów
Źródło: Poczta [19], za Hamm.

Poziom konsumpcji należy rozpatrywać łącznie z wartością energetyczną spożywanej żywności oraz wartością odżywczą dziennej diety. W niemieckiej rodzinie wartość energetyczna przeciętnej racji pokarmowej była o 157 kcal wyższa niż w polskiej i wynosiła 3549 kcal (tab. 5). Ogólnie w latach 2000-2009, zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, wartość energetyczna przeciętnej dziennej racji pokarmowej wahała się w granicach 3400-3550 kcal, co według Kwasek [14] oznacza, że w obydwu krajach spożywana codziennie przeciętna racja pokarmowa zawierała więcej energii, niż zalecane 3000 kcal⁴. W Niemczech wyższa była również ilość tłuszczu ogółem w dziennej racji pokarmowej: w Polsce wynosiła ona 114,6 g/osobę/dzień, a w Niemczech 146,1 g/osobę/dzień, przy czym w obydwu państwach znaczący udział miały tłuszcze zwierzęce. Zbliżona była natomiast wielkość konsumowanego w Polsce i Niemczech białka ogółem, która

⁴ Zalecane dzienne spożycie kalorii wynosi 2200 dla kobiet i 2800 kcal dla mężczyzn [14]. Należy do tego stwierdzenia odnieść się z pewnym dystansem, ponieważ faktyczne zapotrzebowanie na energię zależy między innymi od płci, wieku, warunków środowiskowych i rodzaju wykonywanej pracy, a więc wszelkie uogólnienia należy traktować ostrożnie.

w analizowanym okresie uległa zwiększeniu i wynosiła niewiele ponad 100 g/osobę/dzień (tab. 5). W Niemczech zdecydowanie większy niż w Polsce (i nadal wzrastający) był udział białka zwierzęcego, natomiast w Polsce ilość białka roślinnego zmniejszała się, a białka zwierzęcego istotnie się zwiększała. Jest to zgodne z zasadą, że w państwach wysoko rozwiniętych udział spożycia białka zwierzęcego jest wysoki, natomiast w słabszych ekonomicznie wraz ze wzrostem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego konsumpcja tego białka ulega zwiększeniu⁵.

Tabela 5

Przeciętne dzienne spożycie w przeliczeniu na wartość energetyczną i składniki odżywcze^a na osobę w gospodarstwie domowym w Polsce i w Niemczech w latach 2000-2009

Kraj	Lata	Wartość energetyczna (kcal)	Składniki odżywcze (g)					
			białko			tłuszcze		
			ogółem	roślinne	zwierzęce	ogółem	roślinne	zwierzęce
Polska	2000	3423	99,9	50,2	49,7	113,6	41,1	72,5
	2009	3392	101,2	48,9	52,3	114,6	41,3	73,3
Niemcy	2000	3423	96,2	38,9	57,3	145,9	64,1	81,8
	2009	3549	102,1	39,4	62,7	146,1	64,7	81,4

^a Ze względu na brak danych nie podano poziomu spożycia węglowodanów.

Źródło: [9].

Podsumowanie

Celem artykułu jest wskazanie różnic i zmian zachodzących w czasie pomiędzy wydatkami ponoszonymi przez polskich i niemieckich konsumentów na zakup produktów rolno-spożywczych oraz zbadanie poziomu spożycia tych produktów. W latach 2000-2010 zaobserwowano zmniejszenie się dysproporcji pomiędzy poziomem dochodu rozporządzalnego, osiąganego przez polskie i niemieckie gospodarstwa domowe. Pomimo to, w całym badanym okresie konsumenci niemieccy odznacali się większą siłą nabywczą. Ich wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe miały mniejszy udział w strukturze wydatków niż konsumentów polskich, co wiązało się z wyższymi dochodami ludności niemieckiej. Można sądzić, że wraz ze zmniejszeniem różnic poziomu dochodów rozporządzalnych w Polsce i Niemczech, konwergencji będzie ulegał także wzorzec konsumpcji realizowany w tych krajach. Jednak w badanym okresie widoczne było istotne zróżnicowanie poziomu spożycia pomiędzy polskimi

⁵ Zdaniem Kwasek [15], „znaczna przewaga tłuszczów roślinnych w dostarczaniu energii nad tłuszczami zwierzęcymi jest korzystniejsza dla zdrowia”, a więc z tego punktu widzenia, istniejący wzorzec odżywiania jest nieracjonalny i odbiegający od uznanych zasad prawidłowego odżywiania.

i niemieckimi gospodarstwami domowymi, znajdujące odzwierciedlenie zarówno w ilości spożywanej żywności, jak i ilości dostarczanych w diecie energii i składników odżywczych. Spożycie podstawowych produktów rolnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca, z wyjątkiem zbóż, ziemniaków, roślin strączkowych, warzyw, drobiu, cukru i herbaty, wyższe było w Niemczech niż w Polsce. W Niemczech spożywano więcej produktów o wyższej wartości dodanej, droższych i w związku z tym dostępnych dla bardziej zamożnych niż polscy konsumenci niemieckich. W Polsce realizowano model konsumpcji bazujący na produktach o mniejszym stopniu przetworzenia i tańszych.

Literatura:

1. Budżety gospodarstw domowych w 1993 roku. GUS, Warszawa 1994.
2. Budżety gospodarstw domowych w 2000 roku. GUS Warszawa 2001.
3. Budżety gospodarstw domowych w 2010 roku. GUS Warszawa 2011.
4. Burda M., Wyplosz C.: Makroekonomia. Podręcznik Europejski. PWE, Warszawa 1995.
5. Bywalec Cz.: Poziom i struktura spożycia żywności w Europie Środkowo-Wschodniej na tle procesów transformacji gospodarczej [w:] Konsument żywności i jego zachowania rynkowe. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2000.
6. Bywalec Cz.: Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
7. Eisenreich D.: Einkommensverteilung und Ausgabenstrukturen privater Haushalte. Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg, nr 9, 2011; www.statistik-bw.de, dostęp: 18-07-2012.
8. Eurostat; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, dostęp: 20-08-2012.
9. FAOSTAT; www.fao.org, dostęp: 17-07-2012.
10. Friedman M.: A theory of the consumption function. Wydawnictwo Princeton University Press, 1957.
11. Gulbicka B., Kwasek M.: Wpływ globalizacji na wyżywienie ludności w Polsce. Program Wieloletni 2005-2009. Raport nr 75. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
12. Keynes J.M.: Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza. PWN, Warszawa 1956.
13. Kosicka-Gębska M., Przeździecka N., Gębski J.: Tendencje zmian w spożyciu mięsa wołowego w Polsce w latach 2000-2009. Zeszyty Naukowe SGGW, Problemy Rolnictwa Światowego, t. 10, z. 2. Warszawa 2010.
14. Kwasek M.: Typologia krajów Unii Europejskiej według wzorców konsumpcji żywności. Studia i Monografie nr 144. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
15. Kwasek M.: Tendencje w spożyciu żywności w krajach Unii Europejskiej. Program Wieloletni 2005-2009. Raport nr 180. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
16. Miączyński P., Kostrzewski L.: Polacy lubią cukier. Zjadamy go 1,6 mln ton rocznie; www.mwyborcza.pl, dostęp: 25-06-2012.
17. Michota-Katuliska E., Kopytek M.: Poziom konsumpcji oraz struktura wydatków w polskich i niemieckich gospodarstwach domowych (analiza porównawcza) [w:] Konsument żywności i jego zachowania rynkowe. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2000.

18. Perenc J.: Ekonomiczne determinanty zachowań współczesnych nabywców. Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu nr 16, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 609. Szczecin 2010.
19. Poczta W.: Rolnictwo polskie a rolnictwo EWG (studium komparatywne). Roczniki Naukowe AR w Poznaniu, Rozprawy Naukowe zeszyt 247. Poznań 1994.
20. Private Haushalte – Einkommen, Ausgaben, Ausstattung. Datenreport 2011. Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn 2011.
21. Rocznik Statystyczny RP 1999. GUS, Warszawa 1999.
22. Rocznik Statystyczny RP 2009. GUS, Warszawa 2009.
23. Rocznik Statystyczny RP 2011. GUS, Warszawa 2011.
24. Seremak-Bulge J., Rembeza J., Urban R., Świetlik K., Górska-Warsewicz H., Rycombel D., Kobuszyńska M., Talarek M.: Ewolucja rynku mięsa i jej wpływ na proces transmisji cen. Program Wieloletni 2005-2009. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
25. Statistisches Jahrbuch 2001. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2001.
26. Statistisches Jahrbuch 2002. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2002.
27. Statistisches Jahrbuch 2011. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2011.
28. Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten der Bundesrepublik Deutschland 2011. Wirtschaftsverlag NW GmbH, Bremerhaven 2011.
29. Von Mises L.: Interwencjonizm. Wydawnictwo Arcana, Kraków 2000.
30. Weber B.: Von der Selbstversorgung zum Konsum – Entwicklung und Situation privater Haushalte, Haushalt-Markt-Konsum. Informationen zur politischen Bildung, nr 3, 2010.
31. Zielińska H., Zieliński K.: Spożycie żywności w Polsce. Tendencje i determinanty zmian [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Aspekt międzynarodowy, sektorowy, regionalny i lokalny, nr 5. Uniwersytet Rzeszowski, 2004.